

FRIČOVA PAŘÍŽSKÁ LÉTA TUČNÁ I HUBENÁ

Petra Hesová

Frič's Fat and Lean Years in Paris

Abstract: The article focuses on the elucidation of the broader context of the cultural, social and political activities of Josef Václav Frič during his emigration to Paris. It outlines the circumstances of his efforts to promote the Czech issue in Europe and popularise it among the wider public. It thus draws attention to Frič's key platforms of sociability and communication: the possibilities of contemporary periodicals and the first association of compatriots in France, Českomoravská beseda (Czech–Moravian Beseda). The accompanying visual material includes representative examples of extant archival materials from Frič's legacy and from the collection of his personal library.

Keywords: Josef Václav Frič (1829–1890) – personal library – National Museum Library – Literary Archives of the Museum of Czech Literature – literary history – 19th century

*Que donneriez-vous, belle,
Pour avoir votre ami ?
Je donnerais Versailles,
Paris et Saint-Denis.
Je donnerais Versailles
Paris et Saint-Denis.*

(Après de ma blonde, Les chants de la douce France)

Když přijel Hanuš Jelínek poprvé do Paříže, byl okamžitě pohlcen pověstnou sugestivitou velkoměstského prostředí a v porovnání se svým dosavadním realistickým smýšlením a racionálním jednáním, k nimž byl v Čechách od raného věku veden, i okouzlen svobodomyšlným způsobem života zdejší umělecké společnosti. V období rozechvělého očekávání blížícího se konce století probouzel nezaměnitelný *genius loci* a vsudypřítomné kouzlo francouzského kulturního stylu v mladém intelektuálovi nebývale svobodné a spontánní tvůrčí aktivity, dokonale okleštěné od vědecké systematiky a pevně zavedených intimních i nadosobních rádu rodícího se badatele. Přestože se Jelínek rád setkával s pařížským slavistou Louisem Légerem (1843–1923) a byl pilným posluchačem přednášek francouzského historika a bohemy Ernesta Denise (1849–1921), pohyboval se spíše mezi příslušníky české, v Paříži usazené komunity. Byl častým hostem kavárny Coque d'or v rue Montmartre, v jejímž salonku se scházeli členové pařížské Českomoravské besedy (v té době už pod správou Sokola). Vřele přátelské styky s krajany sílily i v průběhu jeho dalších návštěv Paříže, zásadní vliv na Jelínkův světónázor, kreativitu i profesní působení měly zejména okruhy umělců soustředěné kolem Františka Kupky či Alfonse Muchy, do nichž velmi rychle a přirozeně zapadl. S původním úmyslem – totiž seznamovat francouzskou společnost s význačnými díly českého umění (literatury především), a tím docílovat vzájemného sblížení obou kultur – se brzy přesvědčil, jak důležitá je pro

jedince v cizině bratrská výpomoc a bezpečná opora v společenství sdílejícím hodnoty jeho etnika a identifikujícím se s těmiž záměry a cíli, neboť překročením územních hranic ještě nemusí být překonána bariéra jazyková či sociální, distance kultur i mentalit.

S podobným přesvědčením a následnou zkušeností zvolil o čtyři desetiletí dříve než Jelínek, v šedesátých letech 19. století, Paříž za svůj dočasný, byť ne zcela dobrovolný domov i jeden z prvních politicky aktivních Čechů v zahraničí, Josef Václav Frič (1829–1890). Nepřivedla ho sem však předně touha po individuálním uměleckém či intelektuálním rozvoji, natož zájmová cestovatelská vášeň, nýbrž následky vyplývající z jeho společenské i kulturní činnosti a úzce související s tehdejší politickou situací v rakouských zemích, potažmo v Evropě.

Na rozdíl od jedinců, kteří odcházeli z domova tlačeni vlastním puzením, dobrovolně (za vzděláním, uměleckou inspirací, touhou po dobrodružství ap.), nebo pod vlivem vnějších, leč společensky či politicky nevynucených okolností (např. za obchodem), aby na nových, neznámých místech hledali a nacházeli samy sebe či výhodnější prostředky vedoucí především k soukromému prospěchu, Frič patřil v novodobých dějinách k prvním v zahraničí aktivně jednajícím osobám, které svým veřejným působením usilovaly o proměnu domácích politických poměrů.

Nakolik byla Fričova motivace k revoluční činnosti čerpána vskutku z charakteru implicitně tendujícího k ryze nacionálnímu altruismu, nebo naopak projevem zraněného a nedoceneného ega, ambiciózně toužícího po seberealizaci a výlučnosti, lze však dnes (na základě dochovaných dokumentů, či ze subjektivních soudů a vzpomínek jeho současníků) jen stěží odhadovat.

V období, kdy Frič prožíval svá nejproduktivnější léta, probíhaly v Evropě zásadní politické a ekonomické změny, vyvolané několikerými vlnami revolucí formujících se moderních států s komplexní modifikací celospolečenského

Josef Václav Frič v době svého pobytu v Paříži (19. 3. 1862). Za povšimnutí stojí především jakoby nestylizovaný, uvolněný postoj fotografovaného, působící dojmem náhodně zachyceného momentu. (Frič je pohodlně opřen o balustrádu, cylindr odložil na sloupek, v ruce drží knihu, do níž mezi rozečtené stránky vsunul prst – jako právě vyrušený, netrpělivý čtenář, který musel přerušit pozornost věnovanou četbě.)

řádu (vědeckotechnická revoluce, rozvoj průmyslu a hospodářství, demografická revoluce, reorganizace státoprávních uspořádání, pád absolutismu a národnostní spory v Rakousku, sjednocování Itálie a Německa, porážka polského povstání proti Rusku, antagonismus Pruska a Rakouska atd.).

Nedobrovolné opuštění vlasti a přesídlení do exilu Fričovi paradoxně umožnilo svobodně se pohybovat v ohniscích mezinárodního dění a vejít do přímého styku jak s významnými politiky a předními evropskými revolucionáři, tak s představiteli veřejného kulturního života i uznávanými vědci. Právě Paříž se mu stala na dlouhou dobu příhodným útočištěm, střediskem i zázemím,¹ odkud se svými revolučními plány podnikal další zahraniční cesty a bez ustání se pokoušel v duchu svých protirakouských postojů organizovat skupiny obdobně smýšlejících.

S přehlédnutím pomyslného rejstříku jeho skutečně realizovaných, nebo přinejmenším plánovaných a částečně i roz-

pracovaných projektů a aktivit namířených proti Rakousku je patrné, že nešlo pouze o hlasité deklamování vzletných idejí a načrtávání abstraktních modelů konfigurace opozičních sil z bezpečného zázemí, byť se očekávané výsledky většinou nedostavily.

Okolnosti vynuceného odchodu z vlasti

Tehdy třicetiletý Frič měl za sebou poměrně pestrou minulost, kterou podrobně vylíčil ve svých rozsáhle koncipovaných, nedokončených *Pamětech* s explicitním podnázvem *Do třiceti let*. Jako prvorozenému synu z dobře situované pražské rodiny se mu od útlého dětství nabízelo mnoho možností, kudy směřovat svůj talent, schopnosti, zájmy a jaké volit budoucí povolání. Po absolvování prvního ročníku pražské filozofické fakulty se však vzeprel rodičovské autoritě, utekl z domova a pokusil se žít a jednat samostatně. Tajně a pod cizími jmény cestoval po Evropě, v Londýně a následně i v Paříži se seznámil s polskými demokratickými radikály, zde také absolvoval vojenský výcvik ve škole generála H. Dembińského (1791–1864). Zklamán nemožností naplňovat své plány k vyzdvižení a osvobození slovanských národů a ovšem též z nedostatku hmotných prostředků se v květnu 1847 pokorně vrátil domů a nechal se zapsat do druhého ročníku studia. Velmi aktivně se angažoval v před-revolučním a následně revolučním dění roku 1848. Fungoval jako spojka mezi studenty a členy Repealu, s nimiž byl dlouho ve styku, pomáhal nejen při přípravách schůze ve Svatováclavských lázních, ale i ve studentském výboru a studentských legiích² a vedl demonstraci s druhou peticí císaři.³ Jako příslušník a delegát studentského spolku, bratrstva Slavia se účastnil⁴ také Slovanského sjezdu, přičemž se mj. seznámil s významnými členy polsko-rusínské sekce, ruským revolucionářem M. A. Bakuninem (1814–1876) a polským K. F. Libeltem (1807–1875). V průběhu svatodušních bouří organizoval studentské povstání soustředěné v Klementinu a odpor na barikádách. Při bombardování Prahy zajal guberniálního prezidenta hraběte L. L. Thuna (1811–1888) a hodlal jej použít jako rukojmí k zastavení palby. Po kapitulaci prehl před zatčením přes Vídeň do Záhřebu. Namísto původního plánu vstoupit do vojska J. Jelačice (1801–1859) odjel s L. Štúrem (1815–1856) na Slovensko, kde se zapojil do ozbrojeného povstání proti Maďarům a byl těžce raněn. Po návratu do Prahy se pokoušel iniciovat nové cesty revoluce, avšak po prozrazení májového spiknutí byl spolu s K. Sladkovským (1823–1880) a K. Sabinou (1813–1877) zatčen a dva roky držen ve vyšetřovací vazbě na Hradčanech. Z osmnáctiletého trestu žaláře v komárenské pevnosti v Uhrách odseděl tři roky a čtyři měsíce, až do vyhlášení všeobecné amnestie v dubnu roku 1854.

Jak je patrné z dochovaných rukopisů básní, dramát a překladů, ze zápisků, výpisků, vpisů, ale i z všudypřítomných seznamů úkolů, rozvrhů hotových i teprve chystaných projektů a drobných poznámek, vtlačených na vakáty a do volných okrajů vězni schválených knih, Frič během odpykávání trestu

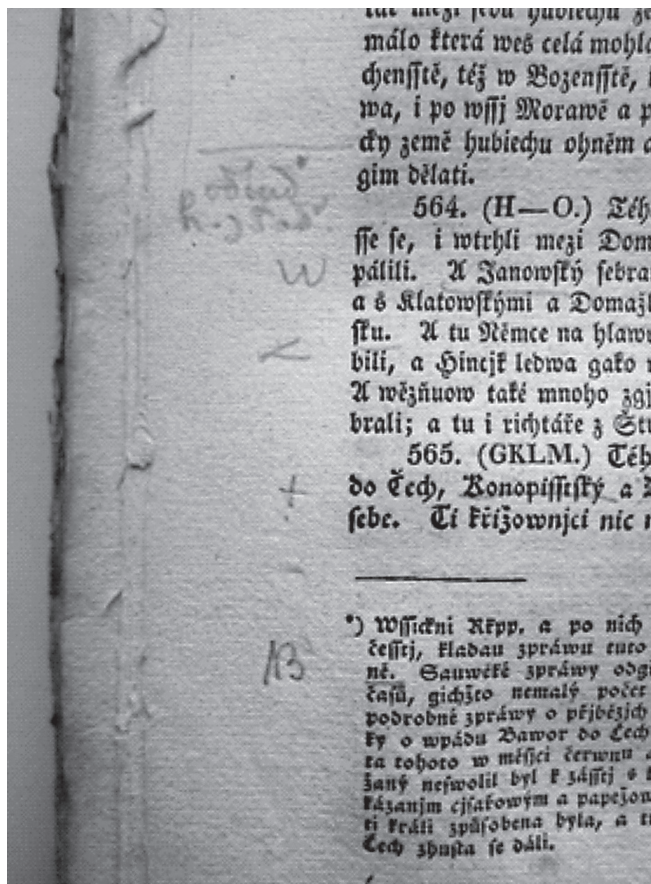
¹ Nejprve bydlel na Montmartru, od roku 1864 trvale v Západní ulici poblíž Lucemburských zahrad (Rue de l'Ouest № 64, dnes Rue d'Assas). Přestože jeho první starostí v cizině bylo zajištění legálního zaměstnání, o získání francouzského státního občanství se nepokoušel. (Smlouva o emigraci mezi Francií a Československem byla podepsána až roku 1920.)

² Sám byl členem kohorty filozofů v hodnosti centuriona.

³ Jednání s vládními činiteli se však osobně neúčastnil.

⁴ V roli pozorovatele, do porad nezasahoval a oficiálně nevystoupil s žádnou řečí.

neustále plánoval svoji budoucnost, četl a houževnatě studoval povolenou literaturu i periodika, psal i překládal básně, novely a dramata, učil se anglicky, francouzsky, maďarsky a rusky.⁵

Tematické excerptní značky a orientační vpisky v exempláři knihy Staří letopisové česťj od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibjka Pulkawy a Benesse z Hořowic, z rukopisů starých vydané (1829), kterou Frič četl v komárenské vazbě a z níž čerpal realie pro svou vlastní tvorbu

Přestože oficiálně vystupoval jako firemní společník bratra Karla Friče, byla jeho literární, publicistická a vůbec kulturně společenská činnost v 50. letech neustále policejně sledována. Za schůzky s politicky podezřelými osobami (zejména z okruhu autorský sdružených ve vydaných almanaších *Lada Nióla* a *Máj*), za plány a přípravy nových českých časopisů (*Praha*, *Svět a domov*), za nedodržení zákazu opouštět město, za účast na demonstrativních pohřbech K. Havlíčka Borovského (1821–1856) a L. Rittersberka (1809–1858) a konečně i za neohlášené vydání básně *Dudák* ve sborníčku *Pomněnky* byl zatčen a 30. srpna 1858 policií internován v sedmihradské Deši. Ve snaze zbavit se permanentního policejního dozoru, spojeného se zabavováním písemností a knih, cenzurou a kontrolou korespondence, a vymanit se z hmotné nouze,⁶ i po opakovaných a neúspěšných pokusech získat povolení k návratu do vlasti se dobrovolným podpi-

sem emigračního konsensu⁷ vzdal rakouského občanství a 8. března 1859 v doprovodu policie oficiálně opustil zemi.

Jeho cesty – již ve statusu internovaného vlastence a emigranta – vedly přes evropské metropole s úmyslem najít a přesvědčit dostatek schopných a cílevědomých sympatizantů, kteří by byli ochotni podílet se na realizaci jeho záměrů ve prospěch slovanských, resp. českých zájmů proti Rakousku.

Když po krátkých zastávkách v Berlíně a Paříži nezískal kýžené subvence ani v Londýně, kde nepříliš úspěšně vyjednával s ruským filozofem, spisovatelem a politikem A. I. Gercenem⁸ (1812–1870), obdobně jako s maďarským revolucionářem L. Kossuthem (1802–1894), o vzájemné spolupráci a podpoře slovanské, resp. české otázky, a když zde navíc pod vedením nového redaktora E. Jucha zanikl emigrantský časopis *Hermann* německého historika, profesora J. G. Kinkla (1815–1882), jehož honoráře pokrývaly dosavadní Fričovy životní náklady, rozhodl se natrvalo usadit v Paříži.

V Paříži se Fričovi nabízelo hned několik způsobů, jimiž mohl z pozice emigranta udržovat profesní i intimní kontakty s domovem (s rodinou i s bývalými kolegy, nejen kruhu májového) a současně participovat na budování společensko-kulturních a politických vztahů, navazovaných jednak v rámci jinonárodnostních menšin do Francie přišedších, jednak ve sféře tuzemské. Přestože zjevných úspěchů dosahoval z počátku především na poli literárním a žurnalistickém, pokoušel se v návaznosti na svá dřívější politická stanoviska a činy i o přehledný nástin českých postulátů směrem k francouzské veřejnosti – a to v otázce státoprávní, národoprávní, mezinárodní, slovanské a sociální.

Spolupráce veřejná – práce žurnalistická a osvětová

V rozhodnutí získat spojence proti Rakousku propagaci české otázky se Fričovi dařilo zapůsobit na značné množství vstřícných, k jeho vizím se přiklánějících vlivných osob. Problematičtějším a obtížněji realizovatelným se mu však zprvu jevil druhý vytýčený cíl – svůj národ, jeho identitu, tradice, kulturu a současné potřeby, především pak požadavek nezávislosti na rakouské monarchii uskutečňovaný cestou revoluce, v cizině popularizovat.

K zajištění pravidelného, srozumitelného a možno-li i poutavého a přesvědčivého šíření informací se mu jevílo jako nejúčinnější založení svobodného periodika, v němž by mohl takový program zřetelně formulovat. Byl si vědom, že pro dosažení stanoveného plánu a náležitou organizaci potřebuje jednak navázat a především udržovat obousměrné spojení s domovem, jednak vybudovat a posilovat přátelské vazby – a tak též spolehlivé kontakty – v komunitě zdejších krajanů, aby opatřil dostatečný počet zdrojů, přispívajících i financujících.⁹

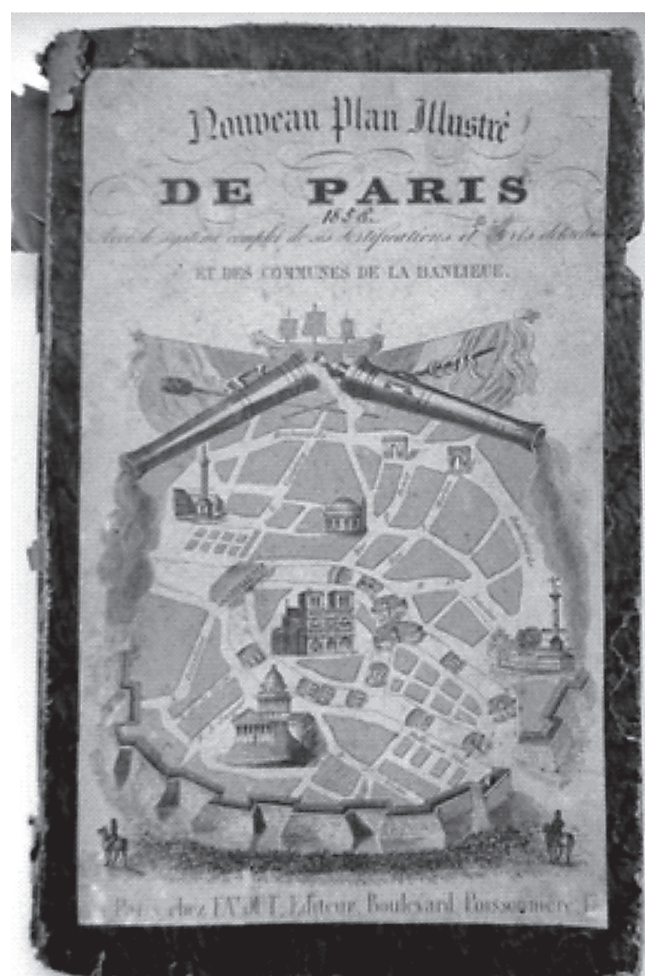
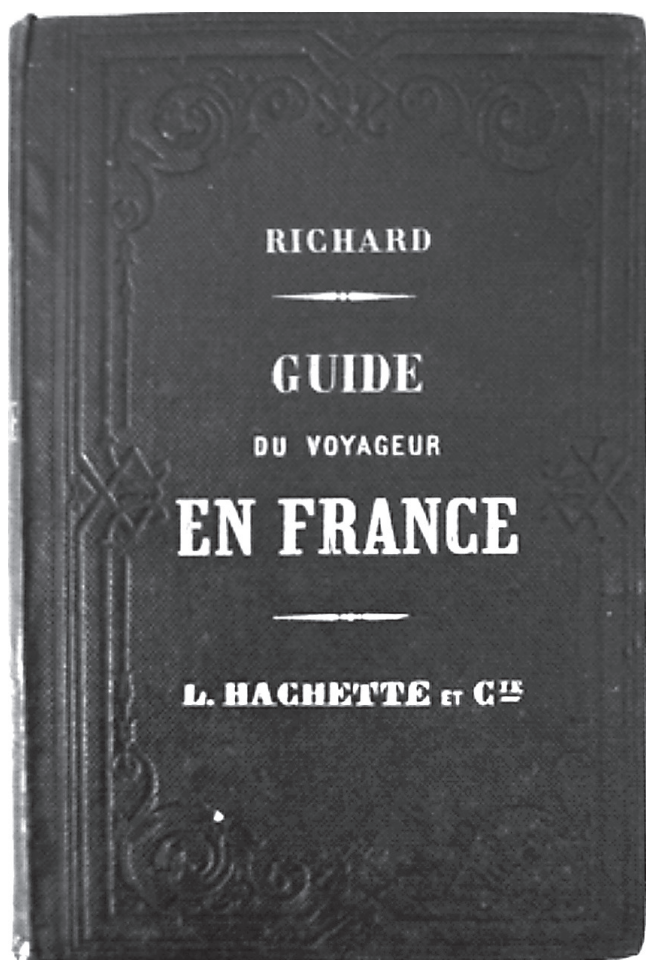
⁵ Přesto si ve svých Pamětech po letech posteskl, kolik času ve vězení zbytečně promarnil a nevěnoval se více své původní literární, dramatické a překladové tvorbě.

⁶ Nebyla mu přiznána subvence (kterou např. pobíral K. Havlíček v Brixenu) a nesměl se žít psaním.

⁷ Bylo mu jednorázově vyplaceno dvě stě zlatých „emigrazionsgeld“.

⁸ Ve fričovském fondu, uloženém v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, se nalézá soupis patnácti názvů Gercenem zamítnutých politických, protirakouských článků (rkps manu propria J. V. F., datován 1859, německy, kurent), které Frič nabídl k otištění pro časopis *Kolokol*.

⁹ Severně od pařížské Rue de Rivoli, v pásmu kolem Palais Royal, Place d'Opera a Boulevard de Clichy (tzv. „česká Paříž“) se od poloviny 19. století usazovalo a zakládalo své obchody množství Čechů. Roku 1855 v Rue de Rivoli 226 otevřel svůj krejčovský salon a sklad oděvů Josef Hůlek, rodinný přítel J. V. Friče. Na obchod vyvěsil nápis: „Zde se mluví česky!“ Nejenže přispěl na stavbu Národního divadla a dovoval pařížskou, Fričem založenou Českomoravskou besedu, ale byl též zapojen do Fričových tajných politických plánů. (Ve Fričově pozůstalosti se nalézá dopis psaný neviditelným inkoustem adresovaný Hůlkovi.)

Guide du voyageur en France par Richard. Contenant huit cartes des chemins de fer Français. Vingt-cinquième édition (Paris 1861)

V malíři S. Pinkasovi (1827–1901)¹⁰ získal bezpečný a důvěryhodný kanál pro transport písemných zpráv i osobně předávaných instrukcí jak v kruhu rodinném, tak dřívějších, v Praze setrvávších spolupracovníků. Nadto prostřednictvím Pinkase získal Frič možnost přispívat do rubriky „Bohême“ radikálního francouzského listu *Opinion Nationale*. Aktuality z českého prostředí zasílal zároveň také do zdejšího *Siècle* a konzervativního *Journal des Débats*.

Do domácích, českých periodik směřoval v období 1860–1865 nejnovější politické informace z Paříže a též kul-

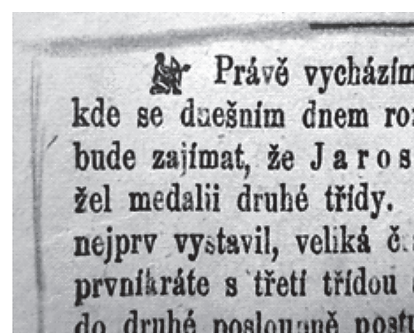
Nouveau Plan Illustré de la Ville de Paris. Avec le système complet de ses fortifications et forts détachés, et des Communes de la Banlieue. Dressé par A. Vuillemin, géographe. Illustré par A. Testard et gravé par Taylor (Paris 1858). Fricův průvodce po Francii s mapou, do níž si zakreslil cesty, a ilustrovaný rozkládací plán Paříže

turně zaměřené „původní dopisy“ a fejetony (zejména zprávy ze světové výstavy, kritiky divadelních představení, zajímavosti ze světa vědy i literatury). Otiskovaly je *Národní listy*

(1864–1865 pod značkou ∞, nebo iniciálami P. S.), deníky *Čas* a *Hlas* (1860–1861, 1862–1865, viz doprovodný obrazový materiál) či Nerudovy *Obrazy života* a *Rodinná kronika*¹¹ (1860, 1862; 1863–1864 pod pseudonymem Martin Brodský, nebo vlastním jménem, příp. iniciálami).

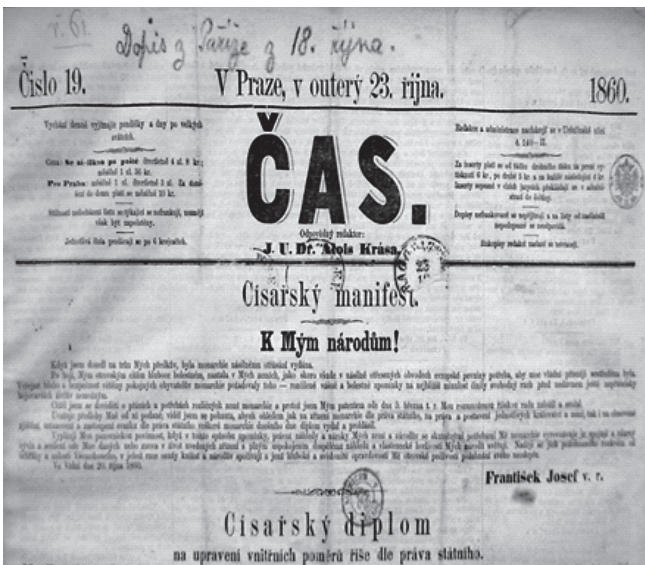
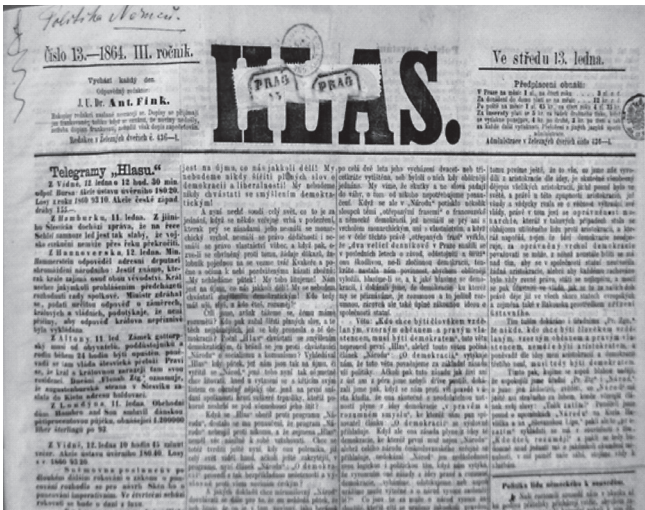
Časopis Čech

V Paříži se Fričovi naskytly výhodnější a svobodnější podmínky pro vydávání vlastního, dlouho a pečlivě

¹⁰ Vlastním jménem Hippolyt Karel Maria František Pinkas, mj. děd Jiřího Voskovce.

¹¹ Komunikaci s Janem Nerudou udržoval Frič též prostřednictvím korespondence své manželky Anny Fričové-Kavalírové s Annou Holinovou.

Politické listy *Čas* a *Hlas*, do nichž J. V. Frič přispíval v první polovině 60. letech. Titulní strany svých vlastních výtisků si pečlivě označoval názvy článků (viz rukopisný popis v horním okraji), v tištěném textu mnohdy prováděl dodatečné korektury. Na archivovaných exemplářích jsou stále zachovány fragmenty novinových a fiskálních razítek, známek a kolků. Fričovy původní dopisy, zprávy a fejetony v *Času* a *Hlasu* vycházely anonymně, označené pouze symbolem střelce (viz detail). V prvním „původním dopisu“ z 26. září 1860 Frič vysvětluje: „Zdař bůh! milý Čase! Dejte mi střelce do erbu! a to hlavně proto, abych vždy měl na paměti, že rychlost jest nejzajímavější vlastností každého dopisovatele za našich parních a párných dnů. Netrefím-li hned na první ránu do černého, odpusťte – vždyť jsem chudák svůj terč ještě ani neviděl; hledám Vás po paměti tak mezi světovládnými Times z jedné a mezi krakovským Časem z druhé strany, snad jsem uhořel; uhlídáme! – I distanci musím si teprv zkouškami hezky vyměřit – na protivné větry jsem připraven – spusťme: [...]“ (*Čas* 2. 10. 1860, č. 1).

koncipovaného politického časopisu, který by v názorové polemice s německým tiskem hájil a osvětloval české zájmy.¹² Původně pomýšlel na francouzsky psaný svobodný list *Revue de Slave*, v němž by zahraničním čtenářům po vzoru Gercenova londýnského *Kolokolu* referoval nejen o Čechách a jejich postavení v rakouské monarchii, ale

obecně o problematice všech slovanských národů, jejich sociálních a politických poměrech, kultuře a vědě, tradici a historii. O peněžitou podporu chystaného „zrcadla minulosti a budoucnosti Slovanstva“ i o případnou spolupráci požádal moskevského historika M. P. Pogodina (1800–1875) a slavistu O. M. Bodjanského (1808–1877), nesetkal se však s kladným ohlaselem a první dohotovené číslo se nedostalo ani do tisku.

Zužil tedy své všeslovanské koncepty a již v srpnu 1860 předpřipravil program česky psaného měsíčníku *Čech – List volný, otevřený všem tužbám i steskům našim*, na titulu uváděný oblíbeným mottem: „*Sloužím!*“ Původně se měl nazývat *Věčný Čech*. Jeho pouhých dvanáct čísel (s dodatkem) vycházelo od ledna 1861 v mezinárodní svobodné ženevské tiskárně Pfeffer & Puky pod správou českého sazeče J. Květoně¹³ v nákladu 1 000 výtisků za 60 centimů kus.

Frič jej během svého působení v Paříži obsahově naplnil, redigoval a rozesílal několika tajně organizovanými distribučními kanály z Ženevy do evropských metropolí (Paříž, Londýn, Berlín, Drážďany) i do rukou českých čtenářů. Publikoval v něm mj. překlady z *Kolokolu*, své patrně nejznámější verše *Písně z bašty* a protirakousky zaměřené články: rozsáhlou historickou stať Habsburkové v Čechách či pojednání *Rozjímání vpřed i vzad*. Přestože ho z domova výrazně podporovali bratři Karel (1834–1915), Václav (1839–1916) a Vojtěch (1844–1918), a dokonce i F. L. Rieger (1818–1907) přispěl částkou 100 zlatých, list pro nedostatek finančních prostředků a problematickou distribuci zanikl (v Praze mu navíc čtenářsky konkurovaly bez obtíží dostupné *Národní listy*).

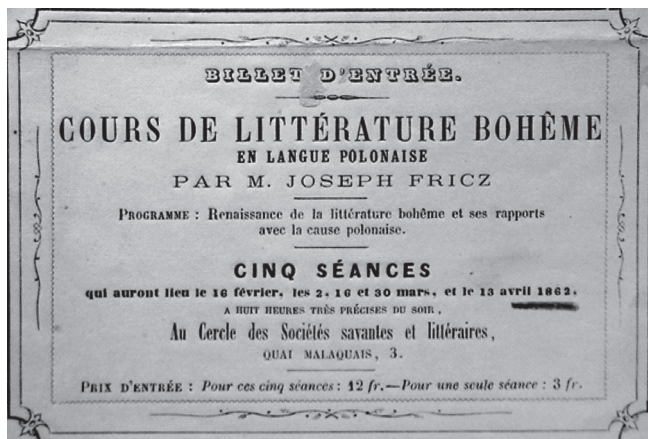
Titulní strana Fričova emigrantského časopisu *Čech – List volný, otevřený všem tužbám i steskům našim* (*La voix libre de Bohême*) 1861, č. 2, který byl rakouskou policií zakázán a odhalený zástilký ihned zabavován. Dříve i dnes obtížně dostupný, a tudíž téměř neznámý politicko-kulturní list

¹² Zákon o tisku však ve Francii nabyl platnosti až v roce 1868, v době, kdy J. V. Frič trvale přesídlil do Berlína, kde založil a redigoval další svůj politický časopis – *Blanik. Týdeník samostatné omladiny Českomoravské*.

¹³ S Janem Květoněm se J. V. Frič seznámil už v Praze v průběhu revolučních bouří roku 1848.

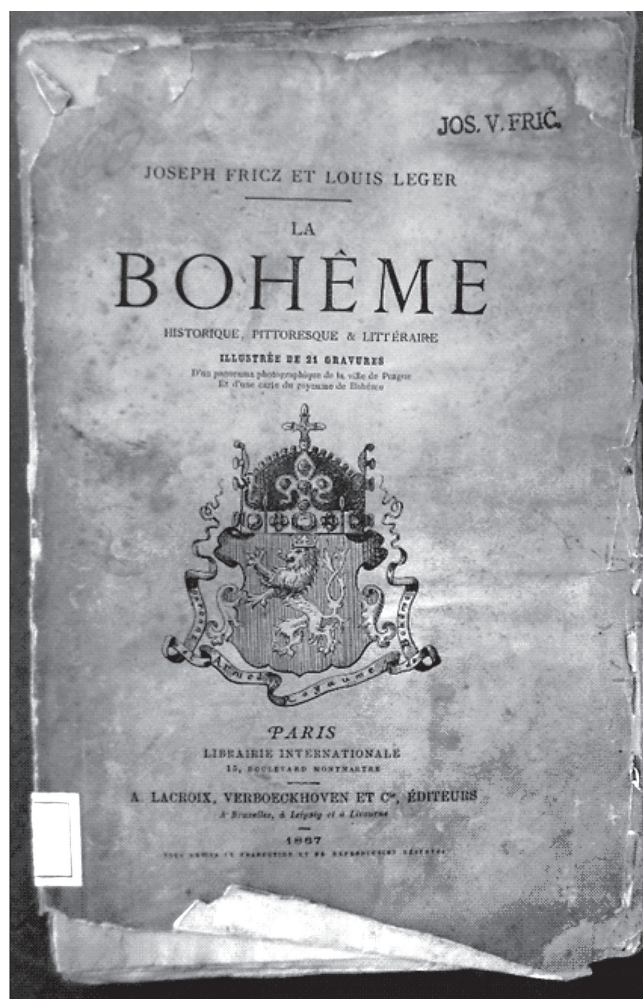
Frič se současně pokoušel o sblížení se špičkami jak francouzského veřejného života,¹⁴ tak spřízněných vysídlenců jinoslovanských národností, opět dílem v oblastech politiky a dílem vědy, kultury a publicistiky,¹⁵ doufaje v efektivní, rychlou a široce rozvětvenou součinnost a především v jejich pochopení a podporu českých požadavků v rámci Rakouska. Jeho přesun z Londýna do Paříže tak nebyl motivován jen možností snížit své finanční náklady – pracovní i životní. Získal tu totiž příležitost navázat na svá dávná¹⁶ spojení se zdejší – aktivnější a organizovanější – polskou emigrací, sdruženou převážně v místní odnož spolku Koło Polskie. Od hypotetické kooperace českého a polského osvobozenického hnutí, vybudované na vzájemné podpoře a důvěře, s pomocnou účastí Chorvatů a Maďarů, očekával především snazší cestu k realizaci smělé vize o rozbití Rakouska a vytvoření svobodné slovanské federace. Prostřednictvím polského spisovatele J. I. Kraszewského (1812–1887) se stal dopisovatelem švýcarského listu *Espérance*, velmi vřelé osobní vazby s polským slavistou a básníkem A. B. Chodžkem (1804–1891) mu dopomohly do *Revue Contemporaine*.

Literární přednášky

Vstupenka na Fričův cyklus přednášek Kurs české literatury v jazyce polském (Obrození české literatury a její vztahy k polské otázce. Pět přednášek, které se budou konat 16. února, 2., 16. a 30. března a 13. dubna 1862 v osm hodin večer v kroužku Společnosti učených a literárních, nábřeží Malaquais 3. Cena vstupu na pět přednášek: 12 fr., na jednu přednášku: 3 fr.). Na podnět S. Elżanowského (1821–1874), aktivního polského publicisty, politického emigranta z pařížského spolku Koło Polskie, deklamoval J. V. Frič v polské čítárně své verše a několikrát přednášel o české literatuře. S jazykovou úpravou přednášek mu pomáhali polští přátelé Benni, Sokołowski, Bernatowicz a Kożuchowski. Cyklus zaznamenal nebývalý úspěch a ohlas jak v kruhu pařížských Poláků, tak z řad francouzské veřejnosti

Almanach propagující ve Francii historii a kulturu českého národa

Obsáhlý umělecko-vědecký almanach *La Bohême historique, pittoresque et littéraire* (1867) sestavený J. V. Fričem a L. Légerem¹⁷ u příležitosti konání pařížské světové výstavy po vzoru staršího polského almanachu *La Pologne historique, littéraire, monumentale et illustrée* (1839–1841) L. B. Chodžka¹⁸ za účelem propagace českých zemí, jejich historie a kultury. Problematická distribuce opožděného tisku a policejní i soudní zákaz zapříčinily malou povědomost sborníku v rakouské monarchii, u francouzských čtenářů však splnil svou úlohu, neboť jim nabídl množství zajímavých, hodnotných a pozoruhodných informací o českém národu. Stati, uvedené mottem J. Kollára¹⁹ a doplněné ilustracemi, barevnou národnostní mapou českých zemí a přílohou Légerových překladů českých lidových písní s notovým zápisem, jsou rozděleny do dvou oddílů. Do části historické přispěl M. de Clerval, L. Brzozowski, L. Léger, J. Žuliński (pod pseudonymem dr. Zéfy), L. Mieroslawski, A. de l'Ambrá, S. Podlipská, T. Cieszyński, K. Sabina a J. V. Frič (*Slovanský sjezd v Praze 1848*), do literární L. Léger, A. Chodžko, L. Brzozowski, S. Kapper, P. de Saint-Victor, A. Renaux a J. V. Frič (*Národní myšlenka v poezii a česká tradice, Seznam nejvýznamnějších českých osobností*)

¹⁴ Vřelé osobní styky udržoval např. s francouzským historikem profesorem J. Micheletem (1798–1874).

¹⁵ K prvním francouzským publicistům zajímavícím o Čechy patřil Saint-René Taillandier (1817–1879).

¹⁶ Přátelství a známosti navázané v Paříži po útěku z domova v období let 1846–1847.

¹⁷ S francouzským historikem a slavistou Louišem Légerem (1843–1923), žákem Alexandra B. Chodžka, se Frič seznámil roku 1863, kdy mu zprostředkoval studijní cestu do Čech.

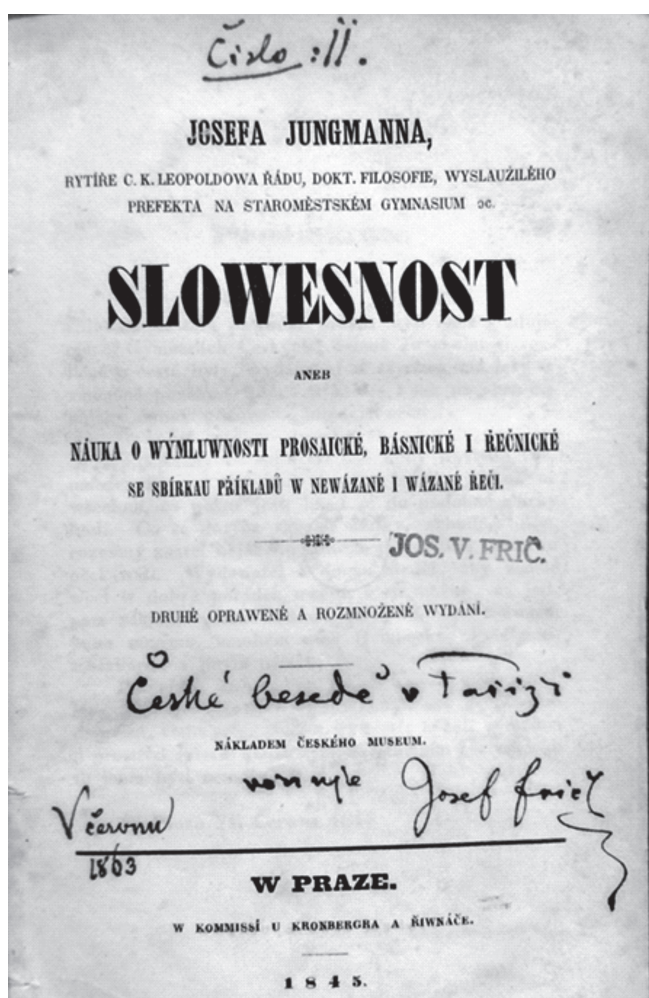
¹⁸ Leonard Borejko Chodžko (1800–1871), polský historik a kartograf, bratranec Alexandra B. Chodžka.

¹⁹ „Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážit každou; / Ten, kdo do pout jímá otroky, sám je otrok“.

Spolupráce veřejná – s krajany a přáteli: sdružování v besedách

Byť byla platforma politické strany v stávajících podmínkách nerealizovatelná, Fričova snaha o integraci krajanů, Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků usazených v Paříži, vyústila v říjnu roku 1862 nejprve v závazný slib signatářů, dochovaný na fotokopii podpisového archu, scházet se každý čtvrteční večer v Café des Nations k společným debatám a zábavě.

K sepsání, schválení a vytištění oficiálních statut prvního českého emigrantského spolku ve Francii, pařížské Českomoravské besedy, pod něž se podepsali členové výboru J. V. Frič jako předseda, F. Oleszkiewicz ve funkci tajemníka, H. Zýka coby pokladník a dále J. Albín, F. Beneš, A. Hadenbolec, F. Heller, J. Čeněk a F. Khain, došlo až v roce 1866.²⁰ J. Hůlek podpořil vznik spolku finančním darem do společné pokladny ve výši 200 franků.

J. V. Frič věnoval knihovně pařížské Českomoravské besedy, kterou spravoval F. Khain a která shromažďovala a poskytovala zájemcům české knihy, politické časopisy i literární periodika k individuálnímu studiu i všeobecné zábavě, společnému deklamování či veřejnému předčítání, výtisk Jungmannovy Slovesnosti. Na titulní list vepsal dedikaci, datovanou „v červnu 1863“

Doprovodná ilustrace (B. Kroupa) a nesignovaný úvodní text redakce (J. Neruda) k Fričovu příspěvku, zaslaného do časopisu Rodinná kronika (1864, č. 85, s. 82; obr. s. 81). J. V. Frič vypočten v pravém dolním rohu obrázku (sedící muž s novinami v ruce).

Beseda Čechů v Paříži žijících. České časopisy přinesly již častěji zajímavé zprávy o pařížské besedě. Hlouchek našinců, sehnaný rozdílnými cestami a osudy až na břehy bystré Sekvany, dovedl sobě uprostřed divokého života pařížského utvořiti ostrůvek, na němž pěstují zpomínky své na vlast, kde okřívají přátelstvím a vzájemnou láskou. Josef Frič jest zakladatelem a duší Besedy, která jednou v témdni, vždy ve čtvrtek, shromažďuje Čechy rozptýlené. – Beseda nalezá se v prvním poschodí Café des nations, vedlé Palais Royal. – Aby obraz náš v tomto čísle „R. K.“ byl zajímavější, hleděli jsme jednotlivým osobám na něm vykresleným dodat řád podobizen, pokud nám ovšem vzdálenost místní toho dovolovala.

Beseda se profilovala jako přátelské, kulturně vzdělávací sdružení vzájemně se duševně i hmotně podporujících Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků usazených v Paříži (bez rozdílu stavu a náboženského vyznání) s cílem podporovat vlastenecké uvědomění, sdílet národní tradice a hodnoty, poskytnout útočiště strádajícím a případně i půjčku či hmotnou podporu nezaměstnaným a nemocným. Společenství se nijak neuzavíralo do sebe, naopak v zájmu propagace češtví a navázání kontaktů s francouzskými intelektuály vítalo i spřízněné a českému živlu nakloněné osobnosti, jako byli např. L. Léger a J. N. Paradyski.²¹ Ujímal se organizace oslav a zprostředkovávalo setkávání pařížského světa se zahraničními hosty, příležitostnými návštěvníky i formálními delegacemi.

V průběhu 60. let vzrostl počet členů z původních třiceti přibližně na sto, dokladů a dokumentů²² z tohoto období je bohužel dochováno velmi málo a poskytují jen kusé, příležitostné, byť zajímavé informace. Po Fričově odchodu z Paříže aktivity Besedníků poněkud ustávaly, hromadily se spory o smyslu sdružování a pokračování schůzek, poslání a názorovém směřování, což mělo za následek i úbytek členů a přispěvatelů. K opětovnému posílení přispělo pozdější „nadnárodní sdružení“ všech po Evropě vznikajících a rozrůstajících se bratrských besed, z nichž k neaktivnějším patřila londýnská, berlínská, pešťská,

²⁰ Dle dochovaných zlomků převážně rukopisných poznámek, dokumentujících spolkovou činnost, Frič mimo Oleszkiewiczze, Kaina, Zýka a Albína uvedl také na jména bratří Tučků, dále Šeboru, Dvořáka, Stejskala, Holuba, Vavříka, Maška, Jermána, Stehlíka, Beneše, Řípu, Bubeníčka, Rotta, Červeného, Šlezingra, Švejkovského, Krejzlara, Mencla a především umělce, kteří do Besedy pravidelně přicházeli: Čermáka, Pinkase, Kroupu, Huttaryho, Šmída, Zítka a techniky Vojáčka, Podhorského a Kuřáka.

²¹ Jednou z podmínek přístupu hostů do besedy byla znalost českého jazyka a schopnost jím srozumitelně konverzovat.

²² Pravděpodobně je s sebou do Berlína odvezl Frič, nebo se ztratily při pořádání Národopisné československé výstavy roku 1895, kam byly zaslány.

záhřebská, mnichovská a petrohradská, sloučených v Kruhu přátel spolků zahraničních s tiskovým orgánem *Vlast*.

Spolupráce utajovaná – politický spolek Dědicové

Básník a generál L. A. Mierosławski (1814–1878), který patřil k hlavním představitelům spolku *Koło Polskie* a jehož Frič téměř nekriticky obdivoval,²³ byl mediátorem jeho styků s maďarským generálem G. Klapkou (1820–1892) a italským revolucionářem G. Garibaldim (1807–1882) během organizace pomoci polskému povstání, v němž J. V. Frič hrál jednak úlohu organizátora českých dobrovolníků, jednak prostředníka tajného vyjednávání zúčastněných společnických stran. Z kusých zápisků ve Fričově deníku vyplývá, že na schůzce s knížetem R. Thurn-Taxisem (1833–1904) v Heidelbergu hovořil o založení politické organizace Dědicové – tajného výboru pro samostatnost Čech a Moravy, skrytě pracujícího proti Rakousku s cílem vytvořit velkou svobodnou slovanskou federaci.²⁴ Finální porážka polského povstání a zásahy rakouské policie však Fričovy naděje a plány, vedené tímto směrem, zmařily.

Nákres razítka revolučního spolku Dědicové, který si vytýčil naplnit „odkaz předků“ – obnovit ztracenou svobodu a samostatnost českého národa. Frič vypracoval rozsáhlé stanovy a organizovanou strukturu zasvěcenců a prostředníků, kteří měli předávat zprávy a vyhledávat nové členy. (Autorka článku našla ve Fričově knihovně exempláře obsahující dosud neznámé šifrované zprávy a další rukopisné vpisky a značky vztahující se právě k činnosti organizace Dědiců.)

Závěr Fričova pobytu v Paříži

K trvalému opuštění Paříže Friče v podstatě donutila jednak dlouhodobě nepříznivá finanční bilance (dluhy za tisk almanachu *La Bohême*, redakci *Národních listů* neproplacené sjednané honoráře za zasilání zpráv o světové výstavě v Paříži), jednak ztráta důvěry některých přátel (během prusko-ra-

kouské války názorově podporoval stranu Bismarcka). Jeho vyhnanecká cesta vedla dál z Francie do Pruska, kde mu bylo díky spolupráci s polským emigrantem W. Przybylským (1828–1872) nabídnuto místo berlínského dopisovatele cařihradské tiskové kanceláře. Navíc byl přijat prostřednictvím přítele M. Přibila jako překladatel na zdejší magistrátu. Odtud hodlal pokračovat ve svém politickém a žurnalistickém boji proti Rakousku, udržoval kontakty s polskými emigranty a především se pokusit o návrat do vlasti.

Sloužím

*Po světle v trapných tmách,
po cíli v bludných snách,
po kráse, pravdě, po volnosti toužím.
Kdo dí, že cíl už zná,
že světlo v nájmu má,
bůh ví, pro jeho zášť pramálo že se soužím.
Ne vrahům tedy černým,
leč bratřím směle-věrným,
ne v líně-chorém míru,
jen v boje živém víru,
ni vůdcem ani sluhou,
však snahou pracně-tuhou,
jak roveň rovni, duchem, krví sloužím.*

*Neřeknu aniž děl sem porobníkům:
Sloužím.
Jen kulí v leb, tak děl sem pochlebníkům:
Sloužím.
V té válce soužených jen stranu znám:
té sloužím.
Mám naděj, sílu v nich, an vím že sám
nesloužím!*

*Zasad'te srdci mému sterou ránu:
Sloužím!
Však pevnou víru mám,
že věrně slouže vám, nejlépe tajemnému světa pánu
Sloužím!*

Frič odcházel do emigrace s pevným přesvědčením stýkat se s každým, o němž se domníval, že může být prospěšný naplnění jeho nadosobních, předem promyšlených záměrů, a v zájmu propagace českého národa a podpory jeho požadavků byl připraven přesvědčit ho o svých schopnostech a nabídnout mu své služby. Neustále se však přesvědčoval, že tyto požadavky je nejen obtížné zřetelně a jasně formulovat, ale především pro ně nalézt pochopení, neboť v porovnání se soudobým děním v Evropě se jevíly jako záležitosti zcela podružné. V cizím prostředí byl často vnímán jako pofiderní postavička, jejichž ideálů, agilitu, nereálných úkolů a nerealizovatelných programů se lze zbavit dostatečně dlouhou ignorací, ve vlasti se nejednou setkal se shovívavou tolerancí než se snahou o hledání kompromisu a způsobu kooperace, ale i s nenávisťí či s výsměchem. Pobyt v emigraci mu tak jasně dokázal, že možnost změnit svět neleží v rukách jednotlivce, a především jak obtížné je sloužit, ale nezaprodat se.

²³ Spolupráce s Mierosławským však patrně narušila Fričovy kontakty s opoziční frakcí polské emigrace, okruhem sdruženým kolem knížete Adama Jerzyho Czartoryského (1770–1861) a jeho syna Adama Witolda (1824–1865), které navázal prostřednictvím A. B. Chodzka.

²⁴ Zda byl v Heidelbergu diskutován i plán založit novou českou politickou stranu (Národní strana svobodomyslná, tj. mladočeši), s nímž Thurn-Taxis veřejně vystoupil v lednu 1864, z Fričových zápisků a poznámek není jasné, nelze to však ani vyloučit.

Seznam pramenů a použité literatury:

Knihovna J. V. Friče, uložená v depozitáři Národního muzea v Te-rezíně II.

Pozůstalost J. V. Friče, zejména rukopisy a dokumenty, uložená v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.

BENDA, Jiří. Kulturní a politická činnost J. V. Friče v době jeho emigrace ve Francii v letech 1860–1867. In: *J. V. Frič a demokratické proudy v české politice a kultuře. Sborník statí.* Praha: ČSAV, 1956. s. 151–198.

BROUČEK, Stanislav. Český člověk v cizině. In: *Kandidáti další existence. Z osudů české novodobé emigrace.* Praha: F&J Mediaservis ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, 2004, s. 13–20.

Les années de vaches grasses et maigres de Josef Václav Frič à Paris

Dans l'histoire et la culture tchèques, la connaissance générale des activités, de l'œuvre et du destin personnel de Josef Václav Frič (1829–1890) se fonde principalement sur des informations issues des années 1840–1850. L'image d'un jeune homme à l'émotion exacerbée, étudiant en philosophie, empli des idéaux les plus généreux concernant la libération des peuples slaves, habile assistant et organisateur passionné des préparatifs et des luttes révolutionnaires des années 1848–1849 (dans les Pays tchèques et au-delà), enfin, prisonnier politique, écrivain et journaliste poursuivi par le régime, interné sans procès pour ses opinions et ses actes, puis expulsé de l'empire... toute cette image, Frič l'a créée en partie lui-même en écrivant et publiant à la fin de sa vie la première partie de ses *Mémoires* [Paměti], sous-titrée de manière explicite « *Avant trente ans* ».

Il suffit de survoler les thèmes de ses ouvrages littéraires de la période donnée, liés aux grands modèles du romantisme européen tout en restant ancrés dans les préceptes historico-patriotiques de la tradition nationale, pour avoir l'image d'un individu révolté contre les plus hautes autorités ; une voix dans le désert, un être qui, de toutes ses forces, s'emploie encore et toujours à défendre non point sa propre identité, mais celle de la collectivité dont il fait partie, et qui lutte tant pour les valeurs nationales du passé que pour la liberté des générations futures. Cependant, si nous parcourons le registre imaginaire des emplois occupés par Frič et de ceux qu'il a vraiment assumés (ou, du moins, des projets prévus et inachevés des années 1860 et 1870, correspondant à ses deux décennies de séjour forcé à l'étranger), on ne saurait dire qu'il s'agisse seulement là de déclamation bruyante d'idées sublimes et d'élaboration abstraite de modèles d'opposition conçus depuis un lieu sûr.

À la différence de ceux qui partent à l'étranger volontairement ou sous l'effet de motivations individuelles extérieures à toute pression sociale ou politique, et qui cherchent avant tout leur propre profit, Frič compte parmi les premières personnalités de l'histoire moderne dont la présence publique active à l'étranger œuvre à la transformation de la situation politique intérieure de leur pays

BROUČEK, Stanislav. *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918.* Praha: Etnologický ústav AV ČR ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí ČR a nakladatelstvím Nová tiskárna v Pelhřimově, 2007.

DOUBEK, Vratislav. *Česká politika a (východní) vystěhovalectví 1848–1922.* Praha: Akropolis, 2012.

FRIČ, Josef Václav. *Paměti III.* Z autorovy pozůstalosti a dalších pramenů sestavil, předmluvou, vysvětlivkami, poznámkami, rejstříkem a obrazovými přílohami opatřil a doslov napsal Karel Cvejn. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1963.

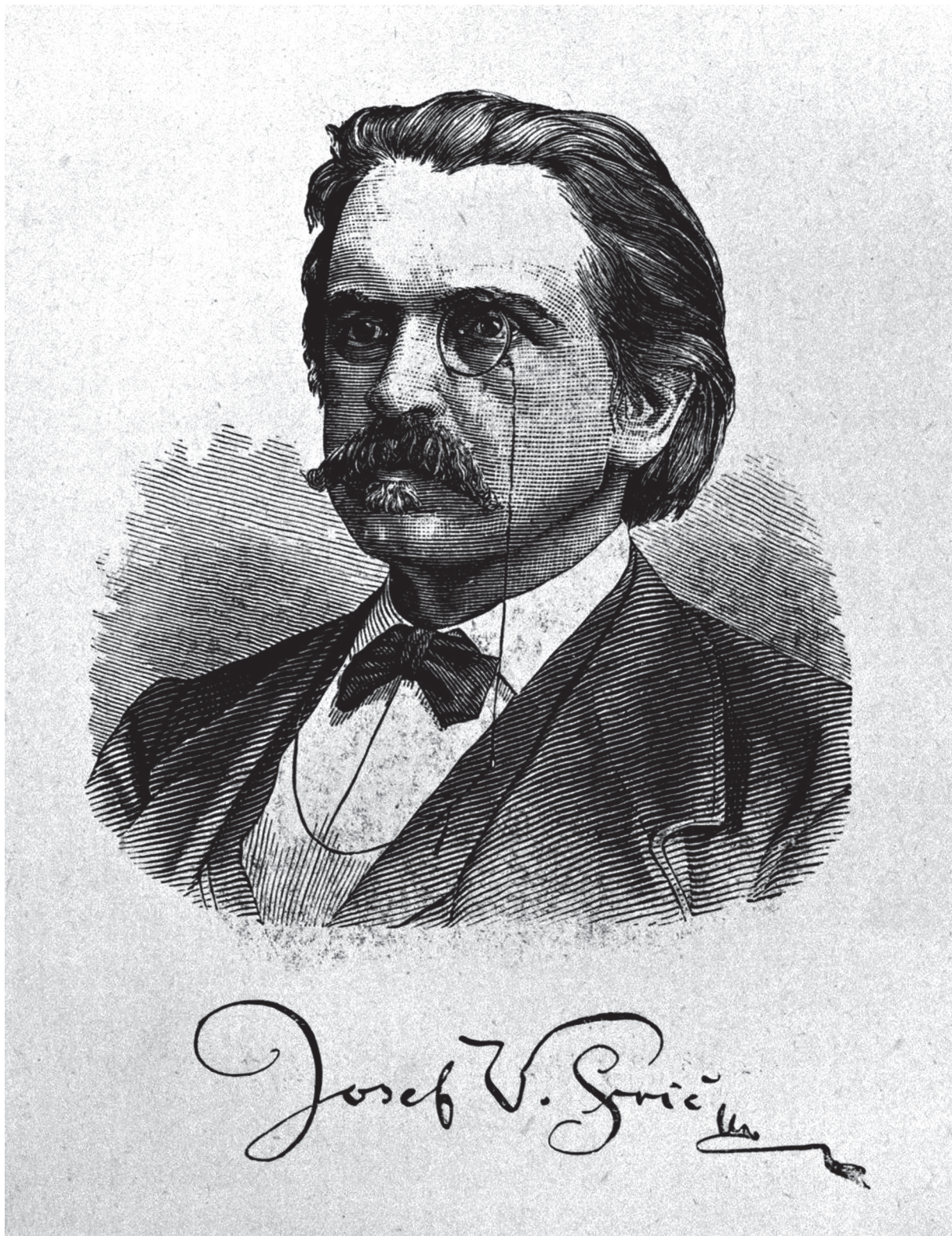
ŠIMÁČEK, Otto; ŠIMÁČKOVÁ, Božena (eds.). *Spisy I. Politické články z let 1847–1864.* Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1956.

ŽÁČEK, Václav. *Josef Václav Frič.* Praha: Melantrich, 1979.

d'origine. Aujourd'hui, on a peine à évaluer – sur la base des documents conservés, ou des jugements et souvenirs subjectifs de ses contemporains – à quel point la motivation révolutionnaire de Frič tenait à son caractère, enclin à un pur altruisme national, ou exprimait au contraire un ego blessé et incompris, ambitieux et impatient de se réaliser et de se distinguer.

Or, il ne faut pas perdre de vue que, pendant les années les plus productives de Frič, des changements politiques et économiques radicaux se sont produits en Europe, causés par plusieurs vagues de révolutions à la faveur desquelles se formèrent les nations modernes, s'accompagnant de profondes mutations de l'ordre social. Paradoxalement, son départ involontaire de la patrie a permis à Frič de traverser en toute liberté les foyers des événements internationaux – Paris, Londres, Berlin, Zagreb, Pest, Constantinople, etc. – et d'établir des contacts directs (ou médiatisés par des tiers, ou par sa correspondance) avec d'importants politiciens et révolutionnaires européens, ainsi qu'avec des représentants de la vie publique et culturelle et des hommes de science reconnus. Frič est parti en exil avec la ferme intention de nouer des relations avec toute personne susceptible de l'aider à accomplir ses desseins supra-individuels ; il se tenait prêt à convaincre quiconque de ses aptitudes et à offrir ses services afin de promouvoir la nation tchèque et de soutenir ses revendications. En même temps, il lui fallait sans cesse constater combien il était difficile non seulement d'exposer clairement les requêtes de la nation tchèque, mais surtout de faire naître de la compréhension pour elles, apparemment si insignifiantes face aux événements d'importance qui avaient lieu au même moment en Europe. Les étrangers voyaient souvent en lui une figure louche avec des idéaux, une agilité, des tâches irréalistes et des programmes irréalisables dont on pouvait aisément se débarrasser, à force d'ignorance ; et dans sa patrie, il a rencontré non seulement la tolérance indulgente, la volonté de compromis et de coopération, mais aussi, plus d'une fois, la haine et la raillerie.

Son exil lui a donc clairement montré que le pouvoir de changer le monde ne se trouvait pas entre les mains de l'individu, le plus élevé fût-il sur l'échelle de la hiérarchie du pouvoir ; il lui a surtout appris combien il était difficile de servir sans devoir se vendre.

Podobizna J. V. Friče. *Slavín. (Pantheon)*. Sbíрка podobizen, autografů a životopisů předních mužů a žen československých. Odd. II. Praha, 1884